

Wprowadzenie

Współczesne przemiany społeczno-gospodarcze w Polsce i na świecie stwarzają nowe uwarunkowania rozwoju przedsiębiorczości. Działalność ekonomiczna i edukacyjna wiąże się nieustannie z koniecznością podejmowania nowych wyzwań. Wynikają one przede wszystkim z dynamicznych przemian zachodzących w globalnej przestrzeni społeczno-gospodarczej, demograficznej i kulturowej, zmian klimatycznych, politycznych perturbacji, konfliktów zbrojnych i jednocześnie ze zwiększającej się dynamiki dyfuzji nowych technologii w niemal każdej dziedzinie życia oraz nieustannie zmieniających się potrzeb konsumentów. W niniejszym tomie autorzy zamieszczonych publikacji podjęli się próby wskazania kierunków rozwojowych i wyzwań, które stoją obecnie przed polskimi przedsiębiorcami. Jednym z tych ostatnich jest kwestia zadłużenia gospodarstw domowych w Polsce (A. Tokarski, M. Koczyński). Zadłużenie Polaków odnotowało znaczący wzrost, co wskazuje na pogłębiające się problemy finansowe obywateli naszego kraju. Jednakże zadłużenie gospodarstwa domowego często jest stanem normalnym, związanym z koniecznością finansowania drogich, strategicznych dóbr i usług konsumpcyjnych. W pracy wyróżniono wiele istotnych czynników mających wpływ na zmiany poziomu zadłużenia gospodarstw domowych oraz wskazano m.in., że skłonność do zaciągania zobowiązań jest ściśle związana z poziomem rozwoju gospodarczego. Bardzo istotne w tym zakresie są również zmiany pokoleniowe, które są ważnym czynnikiem wpływającym na rynek usług bankowych (P.J. Król). Współcześnie zwiększa się świadomość konsumentów, dzięki czemu coraz częściej podejmują oni zachowania wpisujące się w założenia konsumpcji umiaru, ograniczenia konsumpcji, a w skrajnym wydaniu - antykonsumpcji zakładającej całkowitą rezygnację ze wszelkich usług oraz produktów szkodliwych dla środowiska. Pokolenie Z jest obecnie pokoleniem aktywnie korzystającym z nowych technologii, w tym aplikacji mobilnych oraz bankowości internetowej. Jednym z bardzo aktualnych wyzwań w rozwoju przedsiębiorczości jest właśnie przyspieszony rozwój nowych technologii ICT, w tym sztucznej inteligencji.

Problematykę jej wykorzystywania w działalności gospodarczej oraz związanych z tym konsekwencji społecznych i etycznych podjęto w trzech artykułach. W pierwszym z nich podkreślono dużą rolę komunikowania się współczesnych przedsiębiorców z klientami za pośrednictwem mediów społecznościowych jako warunek konieczny do budowy stabilnych kanałów dystrybucji oraz komunikacji marketingowej i odpowiedź na potrzeby współczesnych klientów (L. Walaszczyk, P. Połomska, R. Mazur). Zidentyfikowano sposób, w jaki marki przedsiębiorstw w wybranych modelach biznesowych wykorzystują media społecznościowe do realizacji swoich celów strategicznych, komunikacyjnych i biznesowych, a także wskazano na najpopularniejsze elementy wykorzystywane przez użytkowników. W badaniach nawiązujących do wspomnianej problematyki podjęto próbę określenia tego, jak fundusze europejskie wpływają na realizację projektów technologicznych - zwiększają zdolności innowacyjne i konkurencyjność przedsiębiorstw

działających w branży związanej z technologiami opartymi na sztucznej inteligencji (R. Solecki, R. Kobis). Zaprezentowane wyniki badań wyraźnie wskazują, że dofinansowanie uzyskane przez przedsiębiorstwa ułatwia i zwiększa dynamikę wdrażania zaawansowanych technologii oraz rozwijania nowych produktów. Wsparcie takie jest szczególnie pomocne w segmencie małych i średnich przedsiębiorstw, które dzięki temu szybciej uzyskują dostęp do nowoczesnych technologii. W badaniach podjęto również problematykę etycznych uwarunkowań wdrażania w przedsiębiorstwach technologii sztucznej inteligencji (H. Nowak-Mizgalska). Zidentyfikowano podstawowe problemy natury etycznej oraz wskazano na wyzwania, które wiążą się z wykorzystaniem AI w rozwoju przedsiębiorczości, uwzględniając jednocześnie w tym kontekście problematykę edukacji w zakresie przedsiębiorczości. Podkreślono, że odpowiedzialne wykorzystanie narzędzi i mechanizmów opartych na sztucznej inteligencji w edukacji oraz przez przyszłych przedsiębiorców może służyć osiągnięciu celów społecznych i gospodarczych. W konsekwencji wyzwania dla systemu edukacji można zdefiniować przynajmniej na dwóch płaszczyznach: z perspektywy potrzeb, predyspozycji i wymagań względem uczniów jako potencjalnych przyszłych przedsiębiorców oraz z perspektywy kluczowej roli nauczycieli w kształtowaniu etycznej przedsiębiorczości opartej na sztucznej inteligencji.

W kolejnych pracach podjęto zagadnienie roli wspierania przedsiębiorczości, zarówno w zinstytucjonalizowanej, jak i mniej sformalizowanej formie. W pracach pokazano, jak funkcjonowanie Polskiej Strefy Innowacji (PSI) wpłynęło na wzrost zainteresowania inwestorów pomocą w postaci zwolnienia od podatku dochodowego (M. Wcisło). Podstawowym parametrem pozwalającym ocenić zainteresowanie PSI jest deklarowana liczba inwestycji realizowanych na podstawie decyzji o wsparciu. Regionami dominującymi w liczbie wydanych decyzji o wsparciu były województwa południowej Polski. Podkreślono, że Polska Strefa Innowacji może wymagać dalszych modyfikacji, aby skuteczniej wspierać regiony słabiej rozwinięte gospodarczo.

Wychodząc z założenia, że kapitał społeczny odgrywa istotną rolę w procesach wzrostu gospodarczego oraz rozwoju lokalnej przedsiębiorczości, przeprowadzono analizę zróżnicowania lokalnych grup działania i podejmowanych przez nie przedsięwzięć na obszarach wiejskich województwa małopolskiego (M. Borowiec-Gabryś). Analiza projektów podejmowanych przez lokalne grupy działania wykazała ich zdolność do integrowania i wzmacniania lokalnych więzi społecznych, kreowania kapitału społecznego oraz pobudzania lokalnej przedsiębiorczości, co wpływa na wzrost potencjału społeczno-gospodarczego w regionie. W pracy uwypuklono wyzwania, przed którymi stoi Polska w związku ze starzejącym się społeczeństwem, w tym konieczność aktywizacji osób starszych, oraz systemowe rozwiązania związane z kształtowaniem postaw obywatelskich budujących lokalny kapitał społeczny.

Równie istotne zagadnienie kształtowania postaw przedsiębiorczych podjęto w badaniach uwidaczniających różnice w gotowości do podjęcia własnej działalności gospodarczej przez młodzież w zależności od typu szkoły (liceum, technikum, szkoła branżowa) oraz płci badanych (J. Nowak). Na podstawie badań respondentów sformułowano wniosek o potrzebie wzmocnienia praktycznej strony edukacji przedsiębiorczości. W kolejnym artykule określono rolę branżowych centrów umiejętności działających w Polsce w rozwijaniu postaw przedsiębiorczych, wskazując na wyzwania stojące przed tymi instytucjami. Przedstawiono główne zadania tych podmiotów, takie jak prowadzenie działalności edukacyjno-szkoleniowej, wspieranie współpracy przedsiębiorstw ze szkołami i uczelniami, czy upowszechnianie wiedzy i nowych technologii (A. Galarowicz). Wskazano również

na działania wspierające rozwój przedsiębiorczości, takie jak uczenie się przez całe życie, współpraca centrów z biurami karier oraz urzędami pracy, transfer wiedzy i wdrażanie innowacyjnych technologii.

W świetle współczesnych wyzwań środowiskowych, społecznych i gospodarczych dziedzictwo kulturowe powinno być postrzegane jako nośnik tradycyjnych, często zrównoważonych wzorców i praktyk kulturowych, które mogą służyć wytyczaniu nowych, alternatywnych kierunków rozwoju społeczno-gospodarczego (K. Bożek). W artykule wskazano możliwości wykorzystania zasobów dziedzictwa do realizacji założeń *Agendy 2030*: postuluje się szersze włączenie problematyki dziedzictwa do polityk rozwojowych, zarówno na różnych szczeblach administracji publicznej, jak i w dokumentach wyznaczających globalne kierunki działań. Podjęta analiza wykazała, że dziedzictwo kulturowe jest istotnym czynnikiem wspierającym zrównoważony rozwój na wielu płaszczyznach.

Kolejne prace odnosiły się do wyzwań w rozwoju przedsiębiorczości w branży turystycznej. Turystyka stanowi jeden z najbardziej dynamicznie rozwijających się obszarów gospodarki światowej, dlatego edukacja turystyczna odgrywa znaczącą rolę w kształtowaniu kadr i podaży turystycznego rynku pracy. Podnosi świadomość znaczenia wartości dodanej i wpływa na jakość świadczonych usług turystycznych. Potrzeby dynamicznie rozwijających się przemysłów czasu wolnego powodują konieczność zrozumienia uwarunkowań postaw przedsiębiorczych studentów w tym zakresie (K. Nessel, S. Kościółek, A. Leśniak). Dominującymi motywacjami do podjęcia przez studentów własnej działalności przedsiębiorczej są motywacje wewnętrzne: potrzeba niezależności oraz samorealizacji – podobnie jak w przypadku studentów wielu innych krajów i kierunków. Wśród barier przedsiębiorczości wyraźnie najważniejsze są te związane z zapewnieniem finansowania, a następnie bariery indywidualne związane z brakiem wiedzy oraz umiejętności prowadzenia działalności, a także z niedopasowaną osobowością.

Nowym trendem w turystyce dzieci i młodzieży są wyjazdy typu Influencer Camp (B. Alejski, M. Wiśniewska). Dla współczesnego pokolenia nastolatków influencerzy są osobami bardzo ważnymi, wywierającymi wpływ na ich styl życia poprzez aktywność w mediach społecznościowych. Podejmując to wyzwanie, organizatorzy turystyki poszerzyli swoją ofertę obozów i kolonii o wyjazdy, podczas których kluczową rolę odgrywają podziwiani przez młodzież twórcy internetowi. Zainicjowane badania sondażowe pozwoliły ustalić profil uczestnika obozu typu Influencer Camp, motywów uczestnictwa w obozie, opinie jego uczestników na temat działalności influencera w mediach społecznościowych, rolę i znaczenie Influencer Camp w kształtowaniu wybranych cech osobowych oraz emocje towarzyszące uczestnikom podczas obozu.

W nawiązaniu do problematyki nowych wyzwań w przedsiębiorczości w obszarze turystyki podjęto próbę oceny stosowania questingu – metody udostępniania dziedzictwa, wykorzystywanej w turystyce miejskiej – w kontekście potencjalnych funkcji: kształceniowej i edukacji kulturowej (W. Warcholik). Wskazano, że pozytywne opinie na temat edukacyjnej roli questingu, sformułowane na podstawie nielicznych prac weryfikujących efekty takiej formy aktywności turystycznej, wymagają korekty i rozszerzenia badań na różnych poziomach nauczania.

W zaprezentowanych pracach podjęto bardzo ważne i aktualne tematy badawcze, które wymagają kontynuacji i pogłębionych analiz. Mamy nadzieję, że problematyka ta będzie kontynuowana również w naszym czasopiśmie. Zachęcamy do prezentowania na jego łamach kolejnych etapów prac badawczych, których walory poznawcze, metodyczne

---

i aplikacyjne stanowią dla Czytelników cenne źródło wiedzy na temat wyzwań w rozwoju przedsiębiorczości w skali globalnej, krajowej, regionalnej i lokalnej, a także inspiracji do podejmowania nowych problemów badawczych odpowiadających dynamiczniejszemu zmieniającej się rzeczywistości społeczno-gospodarczej i kulturowej.

Mariusz Cembruch-Nowakowski, Monika Borowiec-Gabrys

Introduction

Contemporary socio-economic changes in Poland and worldwide create new conditions for entrepreneurship development. Economic and educational activities constantly involve new challenges. These are primarily due to the dynamic changes taking place in the global socio-economic, demographic and cultural space, climate change, political perturbations, armed conflicts and, at the same time, the increasing dynamics of the diffusion of new technologies in almost every area of life and the ever-changing needs of consumers. In this volume, the authors have attempted to identify the development directions and challenges currently facing Polish entrepreneurs. One of the latter is the issue of household debt in Poland (A. Tokarski, M. Kopczyński). The debt level of Poles has seen a significant increase, indicating worsening financial issues among the citizens of our country. However, household debt is often a normal state of affairs for financing expensive, strategic consumer goods and services. The paper distinguishes several important factors influencing changes in household indebtedness and shows, among other things, that the propensity to incur debt is closely linked to economic development. Generational change is also fundamental in this respect, and it is an important factor influencing the market for banking services (P.J. Król). Nowadays, consumer awareness is growing, making it increasingly common for consumers to behave according to the principles of moderation consumption, consumption restriction and, at the extreme, anti-consumption, i.e. the complete abandonment of all services and products that are harmful to the environment. Generation Z actively uses new technologies, including mobile apps and online banking. One of the current challenges in entrepreneurial development is the accelerated development of new ICT technologies, including artificial intelligence.

The issue of its use in business and the associated social and ethical implications is addressed in three articles. The first emphasises the great role of modern entrepreneurs' communication with customers via social media as a prerequisite for building stable distribution and marketing communication channels and responding to the needs of modern customers (L. Walaszczyk, P. Połomska, R. Mazur). It identified how enterprise brands in selected business models use social media to achieve their strategic, communication and business objectives and highlighted the most popular elements used by users. In research related to the aforementioned issues, an attempt was made to determine how European funds influence the implementation of technological projects – increasing the innovative capacity and competitiveness of companies operating in the industry related to technologies based on artificial intelligence (R. Solecki, R. Kobis). The research results indicate that the funding obtained by companies facilitates and increases the dynamics of implementing advanced technologies and developing new products. Such support is particularly helpful in the segment of small and medium-sized enterprises, which thus gain faster access to modern technology. The research also addressed the issue of ethical conditions for the implementation of artificial intelligence technologies in companies (H. Nowak-Mizgalska). Fundamental ethical issues are identified, and the challenges of using AI in entrepreneurship

development are highlighted while also considering the issue of entrepreneurship education in this context. It emphasised that the responsible use of AI-based tools and mechanisms in education and by future entrepreneurs can serve social and economic goals. Consequently, the challenges for the education system can be defined on at least two levels: from the perspective of the needs, aptitudes and requirements of students as potential future entrepreneurs and from the perspective of the key role of teachers in shaping ethical entrepreneurship based on artificial intelligence.

Subsequent work has addressed the role of entrepreneurial support, both in institutionalised and less formalised forms. The work shows how the functioning of the Polish Innovation Zone (PSI) has enhanced investor interest in income tax exemption assistance (M. Wcisło). The main parameter for assessing interest in PSI is the declared number of investments made based on support decisions. The dominant regions in the number of support decisions issued were the provinces of southern Poland. It was highlighted that the Polish Innovation Zone may need further modification to support the less economically developed regions more effectively.

Based on the assumption that social capital plays an important role in the processes of economic growth and the development of local entrepreneurship, an analysis was carried out of the diversity of local action groups and the projects they undertake in rural areas of the Lesser Poland Voivodeship (M. Borowiec-Gabryś). An analysis of the projects run by the Local Action Groups has shown their ability to integrate and strengthen local social ties, create social capital and stimulate local entrepreneurship, thereby increasing the socio-economic potential in the region. The study highlights the challenges Poland faces in an ageing society, including the need to activate older people and systemic solutions for shaping civic attitudes that build local social capital.

An equally important issue of shaping entrepreneurial attitudes was addressed in research highlighting differences in young people's readiness to start their own business depending on the type of school (secondary school, technical school, trade school) and the gender of the respondents (J. Nowak). Based on the respondents' surveys, a conclusion was drawn about the need to strengthen the practical side of entrepreneurship education. The following article identifies the role of sectoral skills centres operating in Poland in developing entrepreneurial attitudes, pointing out the challenges these institutions face. The main tasks of these entities are presented, such as conducting educational and training activities, supporting cooperation between enterprises and schools and universities, or disseminating knowledge and new technologies (A. Galarowicz). Measures to support entrepreneurship development, such as lifelong learning, cooperation of centres with career offices and job centres, knowledge transfer and the implementation of innovative technologies, were also identified.

In the light of contemporary environmental, social and economic challenges, cultural heritage should be seen as a carrier of traditional, often sustainable cultural patterns and practices that can chart new, alternative directions for socio-economic development (K. Bożek). The article identifies opportunities to use heritage assets to achieve the 2030 Agenda and calls for heritage to be more widely integrated into development policies, both at different levels of government and in global policy documents. The analysis has shown that cultural heritage is important in supporting sustainable development on many levels.

Subsequent papers addressed the challenges in developing entrepreneurship in the tourism industry. Tourism is one of the fastest-growing areas of the global economy,

so tourism education plays a significant role in shaping the human resources and supply of the tourism labour market. Raises awareness of the importance of added value and influences the quality of tourism services. The needs of the rapidly developing leisure industries require an understanding of the determinants underlying students' entrepreneurial attitudes in this area (K. Nessel, S. Kościótek, A. Leśniak). Students are primarily driven by intrinsic motivations, such as the desire for independence and self-fulfilment when choosing to start their entrepreneurial ventures – a trend also observed among students in other countries and fields of study. The most prominent obstacles to entrepreneurship are those linked to securing funding, followed by personal challenges, including insufficient knowledge and skills for running a business and personality misalignment.

Influencer Camp-type trips are a new trend in child and youth tourism (B. Alejziak, M. Wiśniewska). For today's teenagers, influencers play a significant role in shaping their lifestyles through their presence on social media. Rising to this challenge, tourism organisers have broadened their offerings of camps and retreats to include trips where popular web creators play a central role. The survey research that was initiated made it possible to establish the profile of the Influencer Camp participant, the motives for attending the camp, the opinions of the camp participants on influencer activity in social media, the role and importance of Influencer Camp in shaping selected personal characteristics and the emotions accompanying the participants during the camp.

In relation to the issue of new challenges in tourism entrepreneurship, an attempt was made to assess the use of questing – a method of making heritage accessible, used in urban tourism – in the context of its potential functions: educational and cultural education (W. Warcholik). It was noted that the positive views on the educational value of questing, derived from limited studies assessing its impact as a tourist activity, require revision. Further research should be conducted across various educational levels.

The work presented tackles critical and topical research topics that must be pursued and analysed in depth. We hope that these issues continue in the pages of our journal. This journal is a great forum for presenting the successive stages of your research work, the cognitive, methodological and applied values of which constitute a valuable source of knowledge for the Readers on the challenges in the development of entrepreneurship on a global, national, regional and local scale, as well as inspiration to undertake new research problems corresponding to the dynamically changing socio-economic and cultural reality.

Mariusz Cembruch-Nowakowski, Monika Borowiec-Gabryś